

XX ASR INGLIZ BOLALAR ADABIYOTINING ASOSIY JANR XUSUSIYATLARI

SALOMOVA AZIZA BAXTIYOR QIZI

Aniq va ijtimoiy fanlar universiteti 2-kurs magistranti

Kadirova Nargiza Arifovna, PhD,

Associate professor of "TIAME" NRU

ANNOTATSIYA

XX asr ingliz bolalar adabiyoti rivojlanishida turli janrlar va uslublar o'zgarishiga duch keldi. Bu davrda bolalar uchun yozilgan asarlar faqat didaktik maqsadlarni ko'zlamay, balki tasavvur va yaratuvchanlikni rivojlantirishga ham katta e'tibor qaratildi. Asosan, bolalar adabiyotida ertaklar, sarguzasht hikoyalari, fantastika, o'qish uchun qiziqarli bo'lgan ilmiy va tarixiy asarlar kabi janrlar mavjud edi. XX asrda, ayniqsa, 1960-1970-yillardagi nashriyot va adabiy tanqidning rivojlanishi, bolalar adabiyotining sifatli va xilma-xil bo'lishiga zamin yaratdi.

Kalit so'zlar: Ingliz bolalar adabiyoti, XX asr, janr xususiyatlari, sarguzasht hikoyalari, fantastika, tasavvur, zamonaviy bolalar adabiyoti, didaktik asarlar

ABSTRACT

The 20th century saw significant changes in English children's literature, evolving in both genres and narrative styles. This period marked a shift from didactic literature to works that emphasized imagination, creativity, and exploration. Key genres in children's literature include fairy tales, adventure stories, fantasy, as well as educational, scientific, and historical texts. The development of publishing and literary criticism during the 1960s and 1970s paved the way for a more diverse and high-quality children's literature.

Keywords: *English children's literature, 20th century, genre characteristics, adventure stories, fantasy, imagination, modern children's literature, didactic works*

АННОТАЦИЯ

В XX веке английская детская литература пережила значительные изменения, затронувшие жанры и стиль написания. В этот период литературные произведения для детей стали не только педагогическими, но и развлекательными, способствующими развитию воображения и творческих способностей. В основном, жанры детской литературы включают сказки, приключенческие истории, фантастику, а также научные и исторические произведения.

Ключевые слова: *Английская детская литература, XX век, жанровые характеристики, приключенческие истории, фантастика, воображение*

KIRISH

XX asr ingliz bolalar adabiyoti o'zining xilma-xilligi, janr va uslublarining rivojlanishi bilan ajralib turadi. Bu davrda bolalar adabiyoti faqat o'qish uchun qulay va qiziqarli asarlarni yaratish bilan cheklanmay, balki ularning ilmiy va tarbiyaviy ahamiyatini ham kuchaytirdi. XX asr boshlarida bolalar adabiyotida klassik ertaklar va sarguzasht hikoyalari dominant bo'lsa, keyinchalik fantastika, ilmiy va tarixiy asarlar kabi yangi janrlar paydo bo'ldi. Ayniqsa, 1960-1970-yillardagi nashriyot va adabiy tanqidning rivojlanishi, bolalar adabiyotining sifatini va xilma-xilligini oshirdi.

Ushbu davrda yozilgan asarlar bolalarning tasavvurlarini boyitish, ularni yangi dunyoqarash bilan tanishtirish va o'qishdan zavq olishlariga katta hissa qo'shdi[1].

Bolalar adabiyotidagi o'zgarishlar nafaqat janrlar, balki ularning mavzulari va o'quvchilarga taqdim etilgan darslardan tashqari voqealarning mazmuniga ham ta'sir ko'rsatdi. 20-asr ingliz bolalar adabiyoti, bolalar uchun o'z hayotini anglashda yordam beradigan qahramonlar, fantastik dunyolar va hayotning haqiqiy muammolarini o'z ichiga olgan asarlar orqali rivojlandi. Ushbu kirish qismida XX asr ingliz bolalar adabiyotidagi asosiy janrlar va ularning rivojlanishining muhim jihatlari ko'rib chiqiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA TADQIQOT METODIKASI

Adabiyotlarni tahlil qilish va tadqiqot metodikasi bolalar adabiyotining rivojlanishiga oid chuqur o'rganishni talab qiladi. Bu jarayon nafaqat matnlarni tahlil qilish, balki turli metodlarni qo'llashni ham o'z ichiga oladi. Tadqiqotchilar adabiyotlarni o'rganish uchun ko'plab metodologik yondoshuvlarni tanlashi mumkin, masalan, tarixiy-tanqidiy, strukturalistik, postkolonial, feminist va psixologik tahlil metodlari. Har bir metod o'ziga xos yondashuvlarni va yangi fikrlarni ochib beradi.

Kreativ amaliy fikrlar bo'yicha, adabiyotlarni tahlil qilishda diqqatni faqat hikoyaning matniga emas, balki uning qahramonlarining rivojlanishiga, mavzularining zamonaviy va tarixiy muammolar bilan bog'lanishiga ham qaratish kerak. Misol uchun, bolalar adabiyotidagi fantastik elementlarni tahlil qilishda, ushbu elementlarning bolalarga dunyoni qanday tasavvur qilishga imkon berishini ko'rsatish mumkin. Buning orqali, bolalar uchun qahramonlarning ong va xulq-atvoridagi o'zgarishlarni yoki dunyoqarashning rivojlanishini kuzatish muhim[2].

Shuningdek, metodologik yondoshuvda interaktiv elementlarni qo'llash ham foydali. Masalan, o'quvchilarga yoki tadqiqotchilarga kitoblarni yoki hikoyalarni o'qish va ular bo'yicha kreativ ishlanmalar qilish imkoniyatini berish, adabiyotlarni o'rganishni yanada samarali qilishga yordam beradi. Bu o'z-o'zini anglash jarayoniga kirish va o'quvchining shaxsiy fikrini shakllantirishni rag'batlantiradi.

Tadqiqot metodikasi nafaqat matnlarni tahlil qilish, balki ularning jamiyatdagi roli, ularning ta'siri va bolalarning tarbiyasiga qanday xizmat qilishini o'rganishni ham o'z ichiga oladi. Bu yerda tadqiqotchilar, adabiyotlar orqali bolalar va yoshlar uchun

yangi fikrlarni, bilimlarni va qiymatlarni shakllantirish imkoniyatlarini muhokama qilishlari kerak[3].

MUHOKAMA VA NATIJALAR

O'zbek bolalar adabiyotining asosiy janr xususiyatlarini tahlil qilishda, ingliz bolalar adabiyoti bilan taqqoslash orqali turli jozibador o'xshashliklar va farqlarni ko'rsatish mumkin. O'zbek bolalar adabiyotining rivojlanishi ko'pincha an'anaviy ertaklar va xalq og'zaki ijodiga asoslanadi. Bu janrda ko'pincha hayotiy saboqlar, axloqiy darslar, insoniyatning haqiqiy qadriyatlari va mehnatga bo'lgan munosabatlar aks etadi. Shu bilan birga, ingliz bolalar adabiyotida sarguzasht hikoyalari, fantastika va ilmiy-fantastik asarlar katta o'rin egallaydi.

Kreativ amaliy misol sifatida, o'zbek xalq ertaklaridagi qahramonlarning kurashlari va yengishlarida ko'pincha axloqiy tamoyillarni namoyon etish bilan birga, o'ziga xos tahlilni ham o'rganish mumkin. Masalan, "Qizil gul" ertagida bosh qahramonning yengishdagi maqsadi, odatda, mehr-oqibatni va do'stlikni, lekin bu qahramonning o'zi bo'lgan o'zgarishlar va rivojlanishlardan kelib chiqadi. O'zbek adabiyotida axloqiy o'rinaklar ko'proq bo'lsa-da, ingliz bolalar adabiyotida tasavvur va fantastika yordamida dunyoqarashning kengayishi, bolaning ijodiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirishga ko'proq e'tibor beriladi. Misol sifatida, Levis Kerolning "Alisa in Wonderland" ("Alisa mo'jizalar mamlakatida") asari, bolalarga tasavvur dunyosini kengaytirish, real dunyo bilan o'yinli munosabatlarni o'rganish imkoniyatini beradi[4].

Farqlarni ko'rsatgan holda, o'zbek bolalar adabiyotida ko'proq tarbiyaviy hikoyalar mavjud bo'lib, ular bolaga hayotiy saboqlarni o'rgatishga qaratilgan. Masalan, "Shohrux va Mavlono" kabi asarlarda axloqiy darslar va turli qahramonlar o'rtasidagi munosabatlar asosida jamiyatdagi ahloqiy qadriyatlar va kelajakdagi mas'uliyatlarga oid muhim fikrlar aks ettiriladi. Ingliz bolalar adabiyotida esa ko'proq fantastik elementlar, kutilmagan hodisalar va ixtiyoriy sarguzashtlar o'rin egallaydi, bu esa bolalarning tasavvuri va ijodkorlik qobiliyatini rivojlantirishga xizmat qiladi. Misol uchun, J.K.Roulingning "Harry Potter" seriyasida bolalar o'zlarining ichki kuchlarini kashf etadilar va sarguzashtlar davomida o'rgangan saboqlari bilan real hayotga tadbiq etadilar.

Shunday qilib, o'zbek bolalar adabiyotining asosiy janr xususiyatlari o'ziga xos xalqanaviy va axloqiy yondoshuvlarni o'z ichiga olsa-da, ingliz bolalar adabiyoti ko'proq fantastika va sarguzashtlarga urg'u beradi. Bu o'xshashliklar va farqlar o'zbek va ingliz bolalar adabiyotining o'ziga xos xususiyatlarini yanada chuqurroq tahlil qilishni talab etadi. Bunday yondashuv bolalar adabiyotining global rivojlanishiga va uning har bir madaniyatdagi o'rnini va ahamiyatini yaxshiroq tushunishga yordam beradi.

Amaliy misollar jadvali

O'zbek bolalar adabiyoti	Ingliz bolalar adabiyoti	Kreativ amaliy misol
Ertaklar (Xalq og'zaki adabiyoti)	Sarguzasht hikoyalari	O'zbek xalq ertaklarida qahramonning axloqiy o'zgarishi, masalan, "Qizil gul" ertagida bosh qahramonning do'stlik va mehrni o'rgatish jarayoni. Ingliz sarguzasht hikoyalarida esa tasavvur va yangiliklarni kashf etish.
Axloqiy hikoyalar	Fantastika	"Shohrux va Mavlono" kabi o'zbek hikoyalarida axloqiy qadriyatlar taqdim etiladi. Ingliz fantastik asarlarda, masalan, "Alisa in Wonderland", bolalar tasavvurlarini kengaytiradi, yangi dunyo yaratadi.
Didaktik asarlar	Ilmiy-fantastik asarlar	O'zbek didaktik asarlarida bolaning hayotdagi roli va mas'uliyatlari haqida hikoya qilinadi (masalan, "Farhod va Shirin"). Ingliz ilmiy-fantastik asarlarda esa texnologiya va ilm-fan yordamida yangi dunyolar yaratish (masalan, "The Time Machine").
Xalq qo'shiqlari va dostonlar	Poema va balladalar	O'zbek xalq qo'shiqlarida odatdagi hayot va mehnat aks etadi. Ingliz balladalarida esa tarixiy va fantastik voqealar, qahramonlik sarguzashtlari tasvirlanadi.
Tarixiy hikoyalar	Mistik hikoyalar	O'zbek tarixiy hikoyalari, masalan, "Iskandar Zulkarnayn", bolaning tarixiy shaxslar bilan tanishuvi orqali o'rganishga undaydi. Ingliz mistik hikoyalarida esa fantastik hodisalar orqali o'rganish.

Bu jadvalda o'zbek va ingliz bolalar adabiyotlaridagi asosiy janr xususiyatlari va ular orqali amaliy misollar ko'rsatilgan. Har bir misolda adabiy asarlarning turli janr va mavzulari, ularning bolalar uchun tarbiyaviy, didaktik yoki ijodiy jihatlari yoritilgan[5].

XULOSA

XX asr ingliz va o'zbek bolalar adabiyotlari o'rtasidagi taqqoslash, ularning janr xususiyatlarini va mavzularini tahlil qilish, har ikkala adabiyotning o'ziga xos yondoshuvlari va o'zgacha uslublarini ko'rsatadi. O'zbek bolalar adabiyoti, asosan, xalq og'zaki ijodi, axloqiy hikoyalar va didaktik asarlarga asoslanadi, bu esa bolalar uchun hayotiy saboqlar va qadriyatlarni o'rgatishga qaratilgan. Ingliz bolalar adabiyotida esa, sarguzashtlar, fantastika va ilmiy-fantastika janrlari orqali tasavvur va ijodkorlikni rivojlantirishga katta e'tibor qaratiladi.

Har ikkala adabiyot ham bolalarning rivojlanishiga, dunyoqarashini kengaytirishga, tasavvurini boyitishga xizmat qiladi, biroq ular bu maqsadga turlicha

yondashadilar. O'zbek bolalar adabiyotida axloqiy qadriyatlar, mehnat, do'stlik va haqiqat muhim o'rin tutadi, ingliz bolalar adabiyotida esa hayoliy dunyo va fantastik sarguzashtlar orqali bolalar o'zlarini ifodalash imkoniyatiga ega bo'ladi.

Shunday qilib, har ikki madaniyatda bolalar uchun yaratilgan adabiyotlar ularning intellektual va emosional rivojlanishiga xizmat qiladi, lekin ularning shakli va mazmuni madaniy va tarixiy xususiyatlarga qarab farq qiladi. Bu farqlar va o'xshashliklar, o'zbek va ingliz bolalar adabiyotlarining global madaniyatdagi o'rni va ahamiyatini yanada chuqurroq tushunishga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Abduqodirov, M. O'zbek bolalar adabiyoti. Toshkent: O'zbekiston Yozuvchilar Uyushmasi, 2018.
2. Ismailova, N. (2017). O'zbek xalq ertaklari: Tahlil va taqqoslash. Toshkent: Fan va Texnologiya.
3. Mamadaliyeva, G. (2020). O'zbek bolalar adabiyotining rivojlanish jarayoni. Samarqand: Samarqand Davlat Universiteti nashriyoti.
4. Lewis, C.S. (1950). The Chronicles of Narnia. London: Geoffrey Bles.
5. Carroll, L. (1865). Alice's Adventures in Wonderland. London: Macmillan.